

АСИНДЕТИЧНЕ СУБСТАНТИВНЕ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ЯК ЄДНІСТЬ ФОРМАЛЬНОЇ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Дроф'як Н.І.,

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті висвітлено асиндетичне субстантивне словосполучення як єдність узагальненої синтаксичної форми (формальної моделі) та узагальненого синтаксичного значення (концептуальної моделі). Для аналізу та моделювання інформації використано пропозиції базисних фреймів. Розглянуто явище синтаксичної синонімії як здатності декількох синтаксичних форм експлікувати різні модифікації того самого схемного значення.

Ключові слова: асиндетичне субстантивне словосполучення, пропозиції базисних фреймів, формальна модель, концептуальна модель, синтаксична синонімія.

В статье рассматривается асиндетическое субстантивное словосочетание как единство обобщенной синтаксической формы (формальной модели) и обобщенного значения (концептуальной модели). Для анализа и моделирования информации использованы базисные пропозиционные схемы. Рассмотрен вопрос синтаксической синонимии как возможности нескольких синтаксических форм эксплицировать разные модификации того самого схемного значения.

Ключевые слова: асиндетическое субстантивное словосочетание, базисные пропозиционные схемы, формальная модель, концептуальная модель, синтаксическая синонимия.

The article deals with asyndetic substantival phrases as the unity of a particular schematic form (formal model) and a particular schematic meaning (conceptual model). Basic propositional schema are used for analyzing and modeling the information. The issue of syntactic synonymy is considered as the ability of some syntactic forms to explicate various modifications of the same schematic meaning.

Key words: asyndetic substantival phrases, basic propositional schema, formal model, conceptual model, syntactic synonymy.

На сучасному етапі граматичні студії характеризуються посиленням інтересом до номінативних одиниць мови, серед яких важливе місце посідають асиндетичні субстантивні словосполучення, які зорієнтовані на змістовне інформування шляхом економнішого та точнішого способу передачі екстралінгвістичної реальності. Питання про субстантивне словосполучення неодноразово порушувалося в працях таких дослідників, як А.Е. Левицький, Д.І. Квеселевич, М.Р. Кауль [3; 4; 5], де воно розглядається як «докомунікативна одиниця», яка виконує номінативну функцію незалежно від того, чи відокремлюється із речення, чи будується поза його межами на основі співставних можливостей будь-яких частин мови. Однак недостатньо уваги приділено дослідженню асиндетичної субстантивної конструкції як єдності узагальненої синтаксичної форми та узагальненого значення. Отже, метою даної розвідки є аналіз асиндетичної субстантивної конструкції як єдності формальної та концептуальної моделі.

Розглядаючи структуру та семантику асиндетичних субстантивних словосполучень, варто взяти до уваги теорію граматики конструкцій, основні ідеї якої були розвинуті Ч. Філмором,

а також його послідовниками [6; 8]. Основною одиницею мови, згідно з граматику конструкцій (C&G), і є конструкція, яку також бачимо в центрі уваги синтаксису та семантики [10]. При цьому під конструкцією розуміємо мовний вираз, який наділений аспектом вираження та змісту, але не виходить за межі його складових частин. Конструкціями є мовні вирази будь-якого рівня, якщо вони наділені формою і змістом, так що їх елементами можуть бути і морфеми, і слова, і словосполучення, і речення. Однак центральна ідея теорії C&G полягає у цілісності, єдності конструкції як мовного знаку, тобто інтерпретація одного виду властивостей, обмежень одного рівня є не можливою без звернення до другого рівня [6]. Передусім йдеться про неможливість автономного синтаксису (як і автономної семантики чи морфології). Всі рівні мови є взаємопов'язані в тому розумінні, що ніякі процеси не функціонують тільки на одному з них. Тобто, не можна сказати, що даний елемент є важливий тільки на синтаксичному рівні й після того, як закінчується синтаксичне опрацювання й починається семантичне, він вже не актуальний. Надзвичайно важливим положенням для C&G є те, що ана-

ліз на різних рівнях проходить не послідовно, а одночасно, і елементи одного з рівнів постійно доступні й можуть взаємодіяти з елементами інших рівнів. Більше того, дуже часто не можливо сформулювати обмеження на компоненти конструкції, роблячи це послідовно, тому що взаємозв'язок її фрагментів на різних рівнях передбачає, що властивості одного з компонентів вибираються залежно від усіх інших [6]. Це означає, що теоретично кожен набір властивостей компонента зумовлює певне коло обмежень для його сусіда, а форма висловлювання стає мотивованою. Власне, семантика визначає його склад і наповнення, оскільки головне в такій конструкції значення компонента. Однак, згідно з теорією C&G, це значення не складається безпосередньо із значень його складових одиниць та синтаксичних зв'язків між ними, а базується на складній взаємодії великої кількості окремих компонентів. Таким чином конструкція подібна на складений пазл, в якій цілісне виглядає як неподільне, але одночасно і зібране із окремих фрагментів [6, 22]. Таке схемне значення є концептуальною структурою, ізоморфною формі конструкції. Суттєвим є те, що конструкції не будуються зі слів чи морфем за певними правилами. У мисленні вони зберігаються як готові цілісності, штампи. Аналогічна ідея отримує розвиток в когнітивній лінгвістиці, спираючись на постулат теорії іконізму, за яким форми мовних знаків ізоморфні формам мислення, а не утворюють у ньому окремих самостійних модулів [2, 43]. Оскільки **предметом** нашого дослідження є субстантивні словосполучення з асиндетичним типом зв'язку між його компонентами, то, аналізуючи такі утворення, звертаємось до ідей, які отримали розвиток у граматиці конструкцій, згідно з центральною тезою якої останні є формальними моделями (в нашому випадку синтаксичними одиницями), котрі наділені своїм власним узагальненим або схемним значенням, що не залежить від того, яким лексичним чи морфологічним матеріалом заповнюються ці формальні моделі. Fillmore виділяє дві властивості граматичних конструкцій: «external syntax-properties of a construction as a whole and internal syntax — a description of a construction's make-up» [9, 36]. Отже, спробуємо скористатися постулатами цієї теорії та розглянути асиндетичну субстантивну конструкцію як єдність узагальненої синтаксичної форми (формальної моделі) та узагальненого значення (концептуальної моделі).

Універсальним способом для аналізу та моделювання інформації, активованої мовними знаками, є пропозиції базисних фреймів, які запропоновані Жаботинською С.А. [1; 2]. Базисні фрейми — набори «інструментів» мислення — пропозицій, що мають найвищий рівень узагальнення або схемності. Базисні пропозиціональні схеми придатні для аранжування інформації, що є

сукупністю мовних одиниць, які належать до різних мовних рівнів — лексичного, словотвірного, синтаксичного або текстового [1, 4]. У зв'язку з тим, що ці пропозиції структурують основи поняттєвої системи, вони названі базисними. Пропозиціональні схеми обмежені за числом і тематично згруповані у таких базисних фреймах: предметному, акціональному, посесивному, ідентифікаційному та компаративному. Тип фрейму зумовлює і тип пропозицій, що входять до його складу.

Поняття, представлені у пропозиціях базисних фреймів, є предметними або стають предметними завдяки номіналізації [2]. Оскільки асиндетичні субстантивні словосполучення відносяться до синтаксичного рівня та є номінативними одиницями мови, можемо говорити про предметну номіналізацію. Спільним для усіх номінативних одиниць, є те, що їх означуване фіксується в мові у вигляді абстракцій від предметного ряду й зберігається у свідомості тих, хто володіє мовою в нерозривній єдності з означуваним. Прихильники номінативності субстантивних словосполучення вважають, що в його основі — вираження єдиного складного поняття. Субстантивні сполучення є номінаціями предметів або явищ за певними властивостями. У них зберігається співвіднесеність з елементами екстралінгвістичної дійсності, які позначаються ядром словосполучення. Якщо слово номінує об'єкт реальної дійсності за інтегральною ознакою, що впадає в око, тобто глобально, то словосполучення дає змогу акцентувати різноманітні диференційні ознаки об'єкта [5]. Таким чином, можемо говорити про асиндетичні субстантивні словосполучення, які означають назви осіб, природних об'єктів, матеріальних об'єктів, назви організацій, назви групи осіб, назви неживих предметів, назви результатів інтелектуальної діяльності, назви опредмечених процесів, назви опредмечених подій, назви опредмечених станів, назви опредмечених ознак. Саме такі «буттєві схеми», що структурують інформацію стосовно властивостей окремого предмета (X) містить **предметний фрейм**. Буттєвими схемами є такі: квантитативна «X є СТИЛЬКИ-кількість»; квалітативна «X є ТАКЕ-якість»; локативна «X існує ТАМ-місце»; темпоральна «X існує ТОДІ-час»; схема способу буття «X існує ТАК-спосіб» [1].

Серед вибірки субстантивних словосполучень простежуємо такі:

- **квантитативна схема** «X є/має СТИЛЬКИ-кількість»:
 - *the 72 summit series* — “X summit has QUANTITY 72 series”;
 - *20 eye Canada banks* — “X Canada banks consist of QUANTITY 20 eyes / branches”;
 - *36 faculty positions* — “X faculty has QUANTITY 36 positions”.

- **квалітативна схема** «X є TAKE-якість»:
 - *natural antioxidants* — “X antioxidants are QUALITY natural”;
 - *the stunning show* — “X show is QUALITY stunning”;
 - *an overwhelming response* — “X response is QUALITY overwhelming”.

У межах квалітативної схеми часто трапляються субстантивні словосполучення, які не обмежуються лише однією ознакою. Так, іменник як ядро фрази (словосполучення) може супроводжуватися двома чи трьома прикметниками детермінативами:

- *foreign official office* — “X office is 1st QUALITY foreign, 2nd QUANTITY official”;
- *unfair industrial practice* — “X practice is 1st QUALITY unfair, 2nd QUALITY industrial”;
- *International Monetary Fund* — “X fund is 1st QUALITY international, 2nd QUALITY monetary”;
- **локативна схема** «X існує TAM-місце»:
 - *Oxford town swimming pool* — “X swimming pool exists THERE in Oxford”;
 - *Dover harbor limits* — “X harbor limits exist THERE in Dover”;
 - *London print fair* — “X print fair exists THERE in London”;
- **темпоральна схема** «X існує ТОДІ-час»:
 - *future course direction setting* — “X course direction setting will be WHEN in the future”;
 - *last night tiff* — “X tiff was WHEN last night”;
 - *annual treaty education conference* — “X Treaty education conference is WHEN annually”;
- **схема способу буття** «X існує ТАК спосіб»:
 - *a do-nothing approach* — “X approach functions HOW like a do-nothing”;
 - *all-in-one music system* — “X music system functions HOW like all-in one”.

Концептуальним підґрунтям асиндетичних словосполучень з присвійним відмінком є посесивні пропозиційні схеми. Ці словосполучення безпосередньо примикають до синтаксичних структур із дієсловом *have* — *мати*, а також субстантивних словосполучень з генітивом. Понятійною основою структур *N’N* чи *N’NN* залишається та сама пропозиція, в якій логічним суб’єктом або цільовим поняттям є володар, а логічним предикатом, ознакою суб’єкта є приналежне. Найбільш поширеними посесивними зв’язками є частина й ціле; власник і власність; родинні відносини; предмет і його якість, кількість, місце та час існування; об’єкт і його матеріал; об’єкт і його джерело; автор та його твір; об’єкт і ті, для кого він призначений; відношення тотожності; відношення між подією та її учасниками.

Зважаючи на характер зв’язку між володарем та приналежним, дослідники розрізняють відчужувану та невідчужувану посесивність [2]. При відчужуваній посесивності зв’язок між володарем і приналежним є тимчасовим, і обидва учасники як автономні сутності можуть існувати порізно. Невідчужувана посесивність демонструє нерозривний зв’язок між учасниками [10]. Невідчужувана посесивність і відчужувана посесивність розгалужуються на підтипи з урахуванням природи учасників (живі істоти або неживі предмети) і характеру володіння (постійне або тимчасове) [11]. Незважаючи на тип посесивності, усі асиндетичні субстантивні словосполучення можна схарактеризувати за допомогою посесивного фрейму.

Посесивний фрейм поєднує **посесивні схеми**, які демонструють зв’язок «володар має приналежне» [2, 46]. Ними є партитивна схема «WH-ціле має PR-частину»; інклюзивна схема «CR-контейнер має CT-вміст»; схема власності «OW-власник має OD-власність»:

- **партитивна схема** «WH-ціле має PR-частину»:
 - *US government’s Federal Emergency Management Agency* “WH US government has PR Federal Emergency Management Agency”;
- **інклюзивна схема** «CR-контейнер має CT-вміст»:
 - *patient’s blood pressure* — “CR patient has CT blood pressure”;
 - *public sector workers’ rising anger* — “CR public sector workers have CT rising anger”;
 - *New York’s unfinished skyline* — “CR New-York has CT unfinished skyline”;
- **схема власності** «OW-власник має OD-власність»:
 - *their partner’s e-mail* — “OW their partner has OD e-mail”;
 - *Collin Blakemore’s article* — “OW Collin Blakemore has OD article”.

Значення посесивності може бути передане також за допомогою інших синтаксичних структур. Такі відношення, що поєднують дві сутності — володаря (Possessor) і приналежне (Possessed), — представлені в цілій низці мовних виразів, включаючи і словосполучення з прийменником *of* [12]. Р. Ленекер вважає, що посесивні синтаксичні структури належать до численних мовних маніфестацій «відношень референційної точки», які існують на найбільш абстрактному, схемному рівні. У посесивних структурах володар є референційною точкою, а приналежне — цільовим поняттям, що встановлюється відносно референційної точки і входить до її «домініону» як сукупності сутностей, доступ до яких забезпечується через ментальний контакт із референційною точкою [2].

Отже, партитивна схема «WH-ціле має PR-частину», представлена в нашому випадку асиндетичним субстантивним сполученням *US government's Federal Emergency Management Agency (NN's + AANN)*, може бути трансформована за допомогою іншої синтаксичної форми, а саме — *Federal Emergency Management Agency of the US government (NP1 of NP2)*; інклюзивна схема «CR-контейнер має СТ-вміст»: *patient's blood pressure (N's+NN) = blood pressure of the patient (NP of N)*; схема власності «OW-власник має OD-власність»: *their partner's e-mail (N's + N) = e-mail of their partners (N of N)*; *Collin Blakemore's article (NN's + N) = the article of Collin Blakemore (N of Npr)*.

Із наведених прикладів бачимо, що наявність первісних значень синтаксичних структур і значень, що є концептуальними трансформами, зумовлює явище *синтаксичної синонімії* як здатності декількох синтаксичних форм експлікувати різні модифікації одного й того самого схемного значення [2]. Однак різні синтаксичні

форми відображають різницю у значенні, зумовлену семантичним «висвітленням» членів пропозиції: той із них, що позначений у синтаксичній структурі першим, має більшу «висвітленість». У термінах когнітивної граматики [12] він є первинним семантичним фокусом, або траектором, а другий член синтаксичної посесивної структури є вторинним семантичним фокусом, або орієнтиром.

Отже, в цьому дослідженні проаналізовано вибіркові приклади асиндетичних субстантивних словосполучень на основі предметного та посесивного фреймів. Доведено, що узагальнене значення конструкції може бути виражене не тільки її первинною формою, а й іншими синтаксичними конструкціями. Перспектива подальшої розвідки полягає у дослідженні субстантивних словосполучень крізь призму пропозицій інших базисних фреймів, а також з'ясування суттєвих відмінностей значень різних синтаксичних форм, які зумовлені семантичним висвітленням членів пропозиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинська С.А. Лексичні поля й нелінійна динаміка когнітивних структур / С.А. Жаботинська // Вісник Львівського університету. — 2011. — Вип. 52. — С. 3–11. — (Серія «Філологічна»).
2. Жаботинська С.А. Синтаксична метафора у світлі граматики конструкцій (багатозначність структури NP2 of NP1) / С.А. Жаботинська // *Studia Philologica* (Філологічні студії): зб. наук. праць / ред. колегія І.Р. Бунятова, Л.І. Белехова, Л.І. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — Вип. 1. — С. 43–51.
3. Кауль М.Р. К вопросу об объёме субстантивного словосочетания / М.Р. Кауль // *Статистическая лексикография и учебный процесс*, 1990. — С. 99–105.
4. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д.И. Квеселевич. — К. : Вища школа, 1983. — С. 15–20.
5. Левицкий А.Э. Функциональная переориентация номинативных единиц современного английского языка / А.Э. Левицкий. — Житомир, 2001. — 149 с.
6. Рахилина Е.В. Лингвистика конструкций / Е.В. Рахилина. — М. : Азбуковник, 2010. — 583 с.
7. Chomsky N. Remarks on Nominalizations / N. Chomsky // Jackobs R.A. & P.S. Rosenbaum (eds.). *Readings in English Transformational Grammar*. — Waltham, MA : Ginn, 1970. — P. 184–221.
8. Fillmore Ch. J. Frame Semantics / Ch. J. Fillmore // *The Linguistic Society of Korea* (ed.). *Linguistics in the Morning Calm*. — Seoul : Hanshin Publishing Co, 1982. — P. 111–137.
9. Fillmore Ch. J. The Mechanisms of “Construction Grammar” / Ch. J. Fillmore // *Proceedings of the Fourteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* (1988). — P. 35–55.
10. Fillmore Ch. J. The Case for Case Reopened / Ch. J. Fillmore // Cole P. & J. M. Saddock (eds.). *Syntax and Semantics*. — V. 8 : Grammatical Relations. — New York : Academic Press, 1977. — P. 59–81.
11. Heine B. *Cognitive Foundations of Grammar* / B. Heine. — New York & Oxford : Oxford University Press, 1997. — 185 p.
12. Langacker R. W. Possession and Possessive Constructions / R. W. Langacker // Taylor J. R. (ed.). *Language and the Cognitive Construal of the World*. — Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1995. — P. 51–79.